

УДК 37.01.(575.2)

ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРДА “МАНАС ТААНУУ” ДИСЦИПЛИНАСЫНЫН
МАЗМУНУ ЖАНА КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮККӨ НЕГИЗДЕП ОКУТУУ

*М.Рыскулбеков атындагы КЭУнун
Мамлекеттик, расмий жана чет тилдер
кафедрасынын башчысы, п.и.к., доцент
Жапаралиева Н. Ж. (Бишкек)*

Аннотация: Бул макалада Манас таануу курсунун мазмуну такталып, ал мазмундун негизинде компетенттүүлүккө багыттап окутуунун жолдору кыскача баяндалат. Манас таануу курсу КРнын Жогорку профессионалдык Билим берүүнүн үчүнчү муундагы стандартынын эң бир приоритеттүү курсу экенин студенттерге түшүндүрүү маселеси каралат. Бүгүнкү күндөгү компьютердик жана Интернет-технологиялык окутуу аба менен суудай керек экендиги айтылат.

Өзөктүү сөздөр: Манас таануу курсу, компетенттүүлүк, патриоттуулук, компьютерлик технология, этнографиялык, философиялык, культурологиялык мааниси, манасчылык өнөрдүн табияты, эл аралык деңгээл.

СОДЕРЖАНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ “МАНАСОВЕДЕНИЕ” В ВУЗАХ И ОБУЧЕНИЕ НА
КОМПЕТЕНТНОСТНОЙ ОСНОВЕ

Аннотация: В этой статье по курсу «Манасоведения» повествуется что в основе содержания обучение направлено на компетентность и показаны их пути решения. Курс «Манасоведение» в высшем профессиональном образовании третьего поколения КР, является одним из приоритетных курсов. Эти задания и вопросы рассматриваются перед студентами. На сегодняшний день обучение компьютерной технологии является необходимой потребностью времени.

Ключевые слова: Курс Манасоведения, компетенции, патриотизм, компьютерная технология, этнография, философские и культурологические смыслы, природный талант манасчы, международный уровень.

THE CONTENTS OF DISCIPLINE THE COURSE OF THE “INTRADICT OF MANAS” IN
INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION AND TEACHING ON COMPETENT BASIC

*Kyrgyz Economic University name after M. Ryskulbekov.
The head of the state and official languages department
candidate of the pedagogical science, docent
Japaraliev N.J.*

Annotation: In this article on course explanation recounts of foundation focus on competence and ways of teaching in Institution of Higher Education to the third generation of Kyrgyz Republic. As it is one of the most important course. These points are considered in computer technology as necessary today`s regulment.

Key words: The course of “Introduction Manas” competences, computer technology, philophyal and cultural, sences, native tahent of speaking “Manas” international level, the love of Homeland: patricitism.

“Манастаануу” окуу курсу жогорку профессионалдык билим берүүнүн үчүнчү муундагы мамлекеттик билим берүү стандартына киргизилип, билим берүүнүн бардык мекемелеринде окутулуп жатат.

Жогорку окуу жайларда “Манастаануу” курсун окутууда илимий-техникалык революциядагы жогорку технологиялык, башкача айтканда, студенттерди маркетингдик ыкма менен билим берүү тармагында тейлөө боюнча дүйнө жүзүндө кеңири таралган билим берүүнүн ийкемдүү жолдору аркылуу окутуу азыркы күндө актуалдуу болуп турат. Бүгүнкү күндөгү компьютердик жана Интернет-технологиялык окутуу аба менен суудай керек экендиги талашсыз.

“Манастаануу” курсун окутуунун мазмуну жана компетенттүүлүк маселелери боюнча токтолсок.

2012-жылдын башынан тартып “Манастаануу” сабагы боюнча Өкмөттүн деңгээлинде чечилип, КРнын билим берүүсүнүн Мамлекеттик стандартына 36 саат өлчөмүндө киргизилди. Андыктан, 2009-жылдан тартып, М.Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетине “Манастаануу” курсу адистигине карабастан бардык багыттагы тайпалардын 1,2-курстарында окутулуп, улуттук ар намыс, атуулдук парз салтанат куруп келе жатат. Ал курсту окутууда менин авторлугумдун негизинде 2010-жылы “Манастаануу” курсун ЖОЖдордун студенттери үчүн окуу программасы жана методикалык колдонмосу” жазылып, ошонун негизинде жумушчу программа, окуу-усулдук комплекстер даярдалып, окутулуп келе жатат. Ал программа боюнча төмөндөгүдөй мазмунда иш улантылат.

Адегенде эле, Манастаануу илимине киришүү, «Манас» эпосунун дүйнөлүк маданияттын көөнөрбөс үлгүлөрүнүн ичинен теңдеши жок экендиги, «Манас» эпосу улуттук идеологиянын башаты болушу, Кыргыз Республикасынын «Манас» эпосу боюнча мыйзамынын кабыл алынышы, анын тарыхый мааниси тууралуу маалымат берилет.

Кылымдарды карыткан тарыхы бар эпикалык чыгарманын фольклористика илиминде фундаменталдуу изилдениши: “Манас” эпосунун тарыхый доорлору, эпостун жалпы структурасы, этнографиялык, филологиялык, философиялык, культурологиялык мааниси, манасчылык өнөрдүн табияты, манасчылардын мектептери, эпостогу каармандардын образдары, эпостун поэтикалык маселелери комплекстүү каралат. “Манас”, “Семетей”, “Сейтек” эпосторунун канондук сюжети андагы адамзаттык бийик идеялар: Ата-Журт, анын боштондугу үчүн күрөш, элдин биримдик-бүтүндүгү, акыйкаттуулукка, адилеттүүлүккө негизделген достук, Мекен алдындагы парс, абийир, ата-баба салтын аздектөө, толеранттуулук, ак-караны таануу тууралуу баяндалган.

Эпостогу улуттук педагогика, менталитет, этика жагдайын кенен талдоо жаш муундардын инсан болуп калыптанышында эпостун тарбиялык таасирин түшүндүрүү. “Манас” үчилтик сюжеттеринин искусствонун түрдүү жанрларында иштелип чыгышы каралат. Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн өнүгүшүндө “Манас” эпосунун саясий-идеологиялык мааниси түшүндүрүлөт.

“Манас” эпосу дүйнөлүк маданияттын казынасына кошулган кайталангыс салым, кыргыз улутунун туу туткан сыймыгы, элдин улуулугунан кабар берген тарыхый мурас. Элдин кылымдар бою калыптанган акыл-ой байлыгын, дүйнө таанымын, этнопедагогикалык көз карашын чагылдырган теңдешсиз дидактикалык, педагогикалык каражат.

Жогорудагы айтылгандардын бардыгы лекция түрүндө берилип, ар бир сабак практикалык сабактар менен коштолуп, слайддар жана жандуу тасма (видеоролик) аркылуу “Манастаануу” курсу сунушталат. Бул курста колдонулган аудио жана видео материалдардын берилиши “Болон” системасында билим алган студенттердин аң-сезимин, билимин андан ары өркүндөтүүгө өтө чоң көмөк көрсөтүүсү талашсыз, бул окутуунун ийкемдүү технологияларынын бири десек жаңылышпайбыз.

Манастануу курсу кыргыз элинин коомдук аң-сезимин, турмуштук тажрыйбасын, дүйнө таанымын, психологиясын, тарыхын чагылдырган "Манас" эпосунун мазмуну менен тааныштыруу аркылуу студенттердин дүйнөгө гуманисттик көз карашын, турмуштук активдүү позициясын, рухий маданиятын, оозеки жана жазуу кебин өстүрүү, эстетикалык табитин тарбиялоо, өз эл – жерин сүйгөн, улутунун салт – санаасын, рухий адеп – ахлак кенчтерин боюна сиңирген, башка калктарды да урматтаган, жалпы адамзаттык дөөлөттөрдү өздөштүргөн, ыймандуу, ишкер инсандарды калыптандыруу максатында өтүлөт.

Курстун жүрүшүндө студенттер "Манас" эпосунун жаралуу доорунан тартып, XIX кылымдагы манастануучулар, түркологдор, этнографтар, тарыхчылар, маданият таануучулар, филологдор, философдор, психологдор тарабынан эпоско карата айтылган маанилүү ой-пикирлери, табылгалары менен кенен тааныша алышат. Ошону менен бирге «Манас» жөнүндө эмес, «Манастын» өзүн окутуп, анын ички дүйнөсүн студенттин аңтарып билишине кеңири жол ачышыбыз керек», -деп Эл мугалими Б.Исаков белгилегендей, студенттердин эпостун көркөм текстинин өзүн билишине, эпостун тексти боюнча өз алдынча ой жүгүртүп, жыйынтыкка өздөрү келүүсүнө көңүл бурулат.

Кыргыз көчмөн цивилизациясынын керемет кенчи, "кыргыз рухунун туу чокусу" элдик оозеки көркөм сөз өнөрүнүн эң бийик үлгүсү, дүйнөлүк адабияттын улуу классикасы, "Манас" эпосун студенттер менен жаштарга жеткирүү жана эпостун руханий – патриоттук, адеп-ыймандык мазмунун ачып берүү, элин-жерин сүйүп патриотизмге тарбиялоодо окутуучунун ийкемдүү ыкмалары аркылуу студенттердин аң сезимине сүнгүп кирүү керек.

"Манас" эпосу – дүйнөлүк маданияттын көнөрбөс үлгүлөрүнүн ичинен теңдеши жок экендигин түшүндүрүү, "Манас" эпосу улуттук идеялогиябыздын башаты болуп эсептелинерин, Кыргыз Республикасынын "Манас" эпосу боюнча мыйзамын кабыл алышы, анын тарыхый мааниси зор экендигин жеткирүү негизги милдет болуп саналат.

Эпостогу улуттук педагогика, менталитет, этика жагдайын кенен талдоо. Жаш муундардын инсан болуп калыптанышында эпостун тарбиялык таасиринин күчтүүлүгүн, Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн өнүгүшүндө «Манас» эпосунун саясий-идеологиялык маанисин түшүндүрүү болуп эсептелет.

«Манастануу» сабагын үйрөнүүнүн милдеттери:

1. Көркөм сөз өнөрүнүн дүйнөдө теңдеши жок үлгүсү болгон мухиттей чалкыган эпосубуздун дүйнөлүк маданияттагы алган орду, маани-маңызы, жазып алуу, изилдөө, басып чыгаруу, башка элдердин тилдерине которуу тарыхын үйрөнүү.
2. "Манас" эпосунда чагылдырылган акыл-ой тажрыйбасын тексттен өздөрү таба билүүгө, турмушунда колдонууга көнүктүрүү.
3. «Манас» эпосунун кыскача мазмуну менен тааныштырып, өзөк окуяларын окутуу, манасчылардын өмүр-баяны, чыгармачылыгы менен тааныштыруу. Манасчылык өнөрдүн бөтөнчөлүгүн, уникалдуулугун сезе билүүгө үйрөтүү, эпосту кырааты менен көркөм окууга машыктыруу.
4. «Манастануу» курсу аркылуу кыргыз тилин терең өздөштүрүүгө көмөк көрсөтүү, кесиптик жана турмуштук кырдаалдарда кеп маданиятын сактоого көнүктүрүү.
5. «Манас» эпосу- көчмөн цивилизациянын теңдешсиз эпикалык мурасы, кыргыз рухунун туу чокусу, ар тараптуу билим алуунун, тарбия берүүнүн энциклопедиясы экенин студенттердин аң-сезимине, жан-дүйнөсүнө жеткирүү, улуу эпосубуз менен сыймыктануу сезимин калыптандыруу.

"Манастануу" курсу табигый жана экономикалык багытта билим алып жаткан студенттерге окутуунун максаты жогоруда айтылгандай, студентти жашаган чөйрөсүндө, түрдүү турмуштук кырдаалдарда өз оюн накыл кептер менен баарлаша билүүгө көнүктүрүү болуп саналат. Сабакта өздөштүргөн кыргыз элинин коомдук аң-сезимин,

турмуштук тажрыйбасын, дүйнө таанымын, психологиясын, тарыхын чагылдырган "Манас" эпосунун мазмунун айтып, жатка биле алуусуна, маектешип жаткан адамынын сөзүн түшүнө алышына жана баарлаша алышына, студенттердин дүйнөгө гуманисттик көз карашын, турмуштук активдүү позициясын өздөштүрүүгө багытталат.

Бул иш-аракеттер окутууну коммуникативдик багытта уюштурууну көздөйт. Сабакты коммуникативдик ыкмада уюштуруу аркылуу студентти турмуштук түрдүү кырдаалдарда сүйлөшө алууга, маектеше билүүгө, анын негизинде улуттук маданиятка көнүктүрүүгө болот.

Курстун мазмунун толук өздөштүргөн студент төмөнкү компетенцияларга ээ болушу керек:

Билүү:

- “Манас” эпосунун уникалдуулугун, жалпы адамзаттык философиялык мааниси зор жана терең экендигин, ички маңызын түшүнө билүүгө, тексттен үзүндү келтирип, маанисин чечмелеп бере алууга.
- Адам катары калыптануу шартында анын эркиндигин, өмүрүн, жаратылышты, маданиятты сактоо жоопкерчилиги;
- Жан-дүйнөсүнө "Манастын" тил байлыгын сиңирип, өз оюн, пикирин таамай, кыска жана нуска айта билүүгө, көркөмдөп, кооздоп чечен сүйлөй жана жаза билүүгө, эпостун сөз берметтерин өз сөздөрүндө колдонууга, кептик чеберчиликти өнүктүрүүгө.
- Ааламдашуу алкагында кыргыз эли улуттук жүзүн сактай алабы, башка маданияттарга сиңишип жок болуп кетпейби деген эң көйгөйлүү маселеге көңүл буруп, Ата-Журт үчүн күйүп жанган мекенчил болууга.

Колдоно билүү;

- Окумуштуулардын даяр илимий пикирлерин гана окуп үйрөнбөстөн, өзү сын ой жүгүртүп, өз пикирин билдирип, өзү жыйынтык чыгара алууга.
- Тарыхый жана регионалдык маданияттын түрүн, анын динамикасын, иш үстүндөгү ар түрдүү маданий тармактардын негизги жетишкендиктерин колдоно билүүгө
- коммуникативдик компетенцияларын өнүктүрүүгө
- Тарыхый кырдаалдардын этаптары жана мыйзамченемдүүлүгү, дүйнөлүк жана Ата Мекендик экономикалык тарыхтын негизги окуялары жана кырдаалдары;
- Негизги философиялык түшүнүктөр жана категориялар, жаратылыштын, коомдун жана ой жүгүртүүнүн мыйзамченемдүү өнүгүшүн;
- Адамдын жашоосунда жана коомдогу орду менен ролун, маданияттын маңызын мүнөздөй билүү;
- Адистик боюнча адабияттардын түп нускасы менен иштөөнү;
- Дүйнөлүк тарыхый кырдаалдарды түшүнө билүү, коомдо болуп жаткан кубулуштарды жана кырдаалдарды талдай билүү.

Айта билүү; (ойду билдирүү)

- “Манас” эпосунун бүгүнкү күндө дүйнөлүк мааниси ЮНЕСКОнун тизмесинен өтүп, дүйнөлүк баалуу ой пикирге ээ болгонубуз тууралуу ой тутумун айтып бере алуу,
- “Манас” эпосунун (ар түрдүүлүгүн) бөтөнчөлүгүн билүү, маданияттагы анын ордун, дүйнөдөгү илимий, философиялык жана диний көрүнүштөрүн, адам жашоосунун маани-маңызын милдетин;
- Адамдын калыптануу шарты тууралуу анын эркиндигин, өмүрүн, жаратылышты, маданиятты сактоо жоопкерчилигин;

- “Манас” эпосунан адам баласынын жүрүм-турумундагы зордук-зомбулуктун же анын жоктугунун ролун түшүнүү, адамдын өзүнө же башкага болгон (нравалык) адеп - ахлактык жоопкерчилиги;
- Турмуштук жана кесиптик байланышта элдин алдына чыгып сүйлөөдө кептик ишмердикти колдоно билүү чеберчилиги;
- Интернет булактары менен иштей алуу;
- Ааламдашуу алкагында башка маданияттарга сиңишип жок болуп кетпей, улуттун жүзүн сактай алуу, Ата-Журт камын ойлогон мекенчил болуу;
- Өткөн тарыхка болгон баалуу мамилеге тиешелүү суроолор боюнча өзүнүн көз карашын далилдеп жана айта билиш керек;

Демек, билим алып жаткан студент жогоруда атап өткөн касиеттерге ээ болуш керек. Мындай жол менен окутуунун дагы бир өзгөчөлүгү, бирок, дистанттык окуу боюнча тоталитардык мезгилде “Манас” эпосу тууралуу билим албай калган, руханий байлыктан кабары жок болгон, бирок, адистигин мыкты билген адамдар кайрадан экинчи билим алам дегендер үчүн азыркы учурда мамлекетибизге ар намыстуу, профессионал же кесипкөй адамдар керек болуп турганда бул курстун мааниси өтө зор экендигин айткым келет.

Колдонулган адабияттар:

1. Жапаралиева. Ж.Н “Манастаануу” курсунун программасы жана методикалык колдонмо. Жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн. Бишкек, 2010.
2. Исаков Б. "Манас" эпосун окутуу.-Б., 1989.